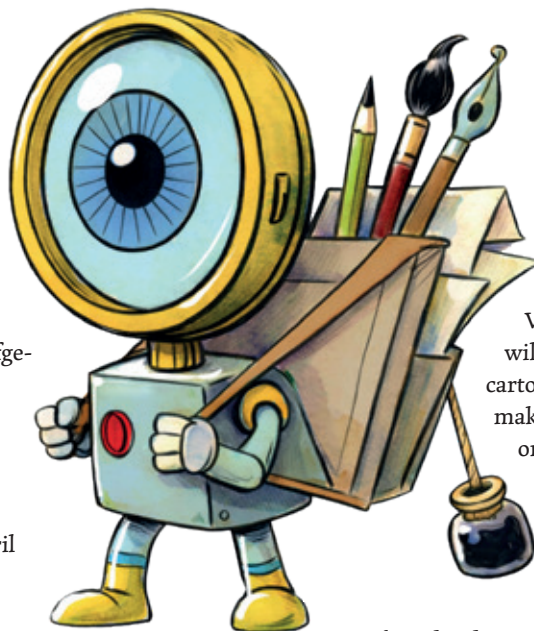

CARTOONS IN CONTEXT

Een blik achter de schermen

Opgeblazen karikaturen, absurde situaties en een minister met een veel te lange neus. Cartoons vatten de actualiteit vaak treffend samen in één beeld. Dat maakt dat ze onlosmakelijk verbonden zijn met de tijd waarin ze ontstonden. Wie wordt afgebeeld? Op welke gebeurtenis reageert de tekenaar? En waarom krijgt net die politicus zo'n opvallende neus? Zonder die context blijft een groot deel van de betekenis verborgen.

Om die reden startten ADVN en Amsab-ISG in april 2026 het project *Cartoons in Context*, met steun van het Departement Cultuur, Jeugd en Media van de

Tekening van de projectmascotte door Erwin Vanmol

Vlaamse overheid. Met dit project willen we het omvangrijke Vlaamse cartoonerfgoed beter toegankelijk maken voor erfgoedmedewerkers, onderzoekers en het brede publiek.

Een cartoon ontcijferen

Het ADVN is rijk aan (politieke) cartoons. Van april tot september 2026 liep er de tentoonstelling

Straf Getekend, waarin bezoekers konden kennismaken

met een selectie uit onze collectie en de verhalen die achter de tekeningen schuilgaan. Die tentoonstelling vormde het zichtbare resultaat van heel wat werk achter de schermen. Want zodra een originele cartoon in een archief terechtkomt, begint een nieuw traject van registreren, beschrijven, onderzoeken en contextualiseren.

Nemen we even een tekening van Gejo (Jos Geboes), gemaakt voor het Volksunieblad *Wij, Vlaams-nationaal*, als voorbeeld. De tekening toont een Jezuskind, een schaap en drie wijzen. Een beschrijving die zich hiertoe zou beperken, levert slechts een beperkte bruikbaarheid op voor wetenschappelijk en publieksgericht onderzoek. Pas wanneer de cartoon wordt gelokaliseerd in de oorspronkelijke publicatie, valt alles op zijn plaats en wordt de volledige context en betekenis duidelijk

De drie wijzen blijken de politici Leo Tindemans (CVP), Edmond Leburton (BSP) en Willy De Clercq (PVV) te zijn, die rond Manneken Pis verzameld staan. De tekening verscheen op 15 december 1973 onder de titel: *Onze regering knielt voor het 'Brussels Kerstkind'*, in een periode waarin de Volksunie schreef dat de regering-Leburton te weinig rekening hield met de Vlaamse belangen. Die extra con-

Pentekening van Jos Geboes (Gejo), gepubliceerd in *Wij, Vlaams nationaal*, 15 december 1973. [ADVN, VTB855]

text verduidelijkt de betekenis van de cartoon én maakt hem beter vindbaar in de collectie. Het manueel opzoeken van cartoons in de originele publicaties is echter zeer tijdrovend. Daarom ontwikkelen we binnen het project een applicatie die, vertrekkend van een scan van de originele cartoon, automatisch een visuele overeenkomst in gedigitaliseerde kranten en tijdschriften zoekt.

Van collectie naar onderzoek en publiek

Goed beschreven collecties vormen de basis voor nieuw onderzoek. Onderzoekers kunnen verbanden leggen tussen verschillende collecties, evoluties in politieke beeldvorming bestuderen en terugkerende thema's en symbolen analyseren. Daarbij verdienen, naast originele cartoons, ook alle gedrukte cartoons, illustraties, karikaturen en krantenstrips in periodieken voldoende aandacht. Daarom zal de ontwikkelde applicatie dit soort tekeningen automatisch leren herkennen en extraheren. De cartoons worden vervolgens met hun metadata verzameld in een centrale cartoon-onderzoeksdatabase. Op deze manier wordt een waardevol instrument gecreëerd voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Tot slot richt het project zich ook op het brede publiek. De inzichten en nieuw ontsloten

Pentekening van Jos Geboes (Gejo), gepubliceerd op de voorpagina van *Wij, Vlaams nationaal*, 29 december 1973. [ADVN, VTB882]

cartooncollecties zullen de komende jaren onder andere worden gepresenteerd in een grote tentoonstelling in het Europees Cartoon Centrum en het ADVN en in een reizende koffertentoonstelling.

Korte stand van zaken

Intussen is *Cartoons in Context* enkele maanden onderweg en werd al heel wat werk verzet. Een belangrijke eerste stap was het verder in kaart brengen van de noden van de verschillende eindgebruikers. Via workshops werden collectiemedewerkers, striponderzoekers en andere

Workshop striponderzoekers, Leuven, 27 mei 2027.

Een duik in de cartooncollecties

Binnen *Cartoons in Context* werken we met meer dan 3.000 originele cartoons en ongeveer 600.000 pagina's gedigitaliseerde periodieken. Samen vormen de collecties van ADVN en Amsab-ISG een rijke staalkaart van meer dan een eeuw politieke en maatschappelijke geschiedenis, met cartoons vanuit uiteenlopende ideologische invalshoeken.

erfgoed specialisten samengebracht om na te denken over de manier waarop vandaag met cartoonerfgoed wordt gewerkt. Welke informatie is noodzakelijk bij de beschrijving van een cartoon? Hoe willen collectiemedewerkers een toekomstige applicatie gebruiken? En welke mogelijkheden verwachten onderzoekers van een centrale databank? De gesprekken leverden heel wat concrete inzichten op en vormden een belangrijke basis voor de verdere uitwerking van het project.

Vervolgens werden enkele AI-experten samengebracht om de technische mogelijkheden verder af te toetsen. Hoe bouwen we best zo'n applicatie, welke modellen hebben we hiervoor nodig en waar moeten we zeker rekening mee houden? Ook werd nagedacht over de ethische en ecologische uitdagingen van artificiële intelligentie. Transparantie, duurzaamheid en een kritische omgang met AI blijven daarbij belangrijke uitgangspunten binnen het project. De komende maanden verschuift de aandacht naar de testfase. Daarvoor wordt momenteel de nodige data voorbereid. Zo kan elk onderdeel van de applicatie grondig geëvalueerd en bijgestuurd worden waar nodig.

De twee collecties vullen elkaar daarbij mooi aan. ADVN bewaart een rijke verzameling flamingante en Vlaams-nationalistische periodieken vol spotprenten, waaronder *Pallieter* (1922-1928), 't

Gewassen pentekening van Frits Van den Berghe, gepubliceerd in *Vooruit*, 26 augustus 1938. [Amsab-ISG, te4229]

Pallietkerke (vanaf 1945), *Wij, Vlaams-nationaal* (1955-2000), *Nieuw-Vlaanderen* (1967-1990), *Doorbraak* (1962-2013), alsook de tijdens de Duitse bezetting verschenen *Brüsseler Zeitung* (1940-1944). Amsab-ISG bewaart een belangrijke collectie progressieve en socialistische bladen, zoals *Vooruit* (1884-1991), het satirische bijblad *Koekoek* (1931-1935), *Voor Allen* (1946-1958), *De Wereld Morgen* (1966-2011) en *De Zwijger* (1982-1984).

Ook de tekenaars vormen een bont gezelschap met namen gaande van Jef Nys, Frits Van den Berghe, Joz De Swerts tot Ian, Gejo, Omer, Brasser, CORK en Stef. Bekende en minder bekende cartoonisten als deze bepaalden jarenlang het gezicht van hun krant of tijdschrift. Een van de opmerkelijkste tekenaars binnen de Amsab-ISG-collectie is Frits Van den Berghe (1883-1939). Vandaag is hij vooral

Pentekening van Stef Vanstiphout, vermoedelijk gepubliceerd in 't *Pallietkerke*. [ADV N, VTB55/27]

bekend als een van de belangrijkste Belgische expressionistische en surrealistische kunstenaars. Van den Berghe, die zich heel zijn leven engageerde voor de Vlaamse beweging, werkte in de jaren 1930 ook als huistekenaar voor *Koekoek* en later *Vooruit*. In veel van zijn spotprenten bekritiseerde hij het fascisme en nazisme en haalde hij uit naar onder andere het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) en het Verbond van Dietsche Nationaal Solidaristen (Verdinaso) vanwege hun fascistische oriëntering.

Een belangrijke tekenaar binnen de collectie van het ADVN is Stef Vanstiphout (1931-1995). Onder het pseudoniem 'Stef' werkte

Originele cartoon van een vooralsnog onbekende tekenaar, vermoedelijk gepubliceerd in *Vooruit*. [Amsab-ISG, te5277]

onderscheidingen, personifieert de tegenstanders van amnestie en lijkt nog in het oorlogsverleden te leven. Daarmee sluit de cartoon aan bij het amnestiepleidooi van de Vlaamse beweging, die sinds de jaren 1950 ijverde voor een vergaande afzwakking van de naoorlogse repressie.

Het mag duidelijk zijn, de onderwerpen, thema's en invalshoeken die in de vele cartoons worden aangesneden zijn bijzonder divers. De cartoons uit de ADVN-collectie richten zich daarbij eerder op het nationale politieke gebeuren, met een focus op de communautaire spanningen. De cartooncollectie van Amsab-ISG treedt dan weer vaker buiten de Belgische context en behandelt bredere sociaal-maatschappelijke thema's, zoals klimaatopwarming, internationale conflicten, ongelijkheid en armoede. Ondanks de verschillen zijn er ook constanten, de cartoonisten in beide collecties nemen graag en vaak de gevestigde macht onder vuur. Bewindvoerders, politieke partijen en publieke figuren worden daarbij met veel humor en spot op de korrel genomen

De cartoon-ijsberg

Dit is slechts het topje van de ijsberg. De collecties van ADVN en Amsab-ISG bevatten duizenden cartoons die samen meer dan een eeuw politieke geschiedenis bestrijken. Dankzij *Cartoons in Context* worden die collecties nu stap voor stap in kaart gebracht, beter doorzoekbaar en toegankelijk gemaakt. Tegelijk vormt het project met de ontwikkeling van een applicatie een belangrijke stap naar een bredere ontsluiting van cartooncollecties binnen de Vlaamse erfgoedsector. [Ida De Boodt]

hij jarenlang als huiscartoonist bij het Vlaams-nationalistische weekblad *'t Pallieterke*. Naast spotprenten over de politieke actualiteit maakte hij ook satirische strips, zoals zijn 'James Bond'-parodie rond christendemocratische politici Paul Vanden Boeynants en Paul-Willem Segers. In een cartoon met het opschrift "*Vrede aan alle mensen van goede wil*" plaatst Vanstiphout de kerstboodschap van vrede tegenover de weigering om amnestie te verlenen. De man van het Onafhankelijkheidsfront (OF), herkenbaar aan zijn uniform en

Bronnen bij deze bijdrage: Archief Wij, *Vlaams-nationaal* (ADVN, AC 1442); Archief *'t Pallieterke* (ADVN, AC 851); Collectie Amsab-ISG, te001193; publiek domein te005277; publiek domein Frits Van den Berghe, te004229; D. Van Mol (2024), P. Boyens (1998), Van den Berghe, Frits, in: *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 2024, <https://devb.be/id/per-012515>; K. Knudde (2025), Vanstiphout, Stef, in: *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 2025, <https://devb.be/id/per-018769>.